

<https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.3.5>

УДК 371.134

Наталія Видолоб

ORCID iD 0000-0002-9185-2254

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30, 08401 Переяслав, Україна,
vydolob7470-1@murdoch.in

Ольга Грейліх

ORCID iD 0000-0002-0216-3343

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30, 08401 Переяслав, Україна,
hreilikh@toronto-uni.com

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Актуальність заявленої тематики наукового дослідження визначається нагальною важливістю питань формування професійних компетенцій у майбутніх вчителів в процесі їх навчання у закладі вищої освіти, як фактор, що визначає успішність їх подальшої професійної діяльності. Метою статті є дослідження особливостей формування професійних компетентностей майбутніх вчителів та визначення основних критеріїв, що впливають на цей процес. При цьому автори враховували як етап навчання студентів у закладі вищої освіти, так і проходження ними педагогічної практики у школах. Провідним методологічним підходом в даній науково-дослідній роботі виступає поєднання методів системного аналізу процесу становлення компетентності майбутнього педагога на етапі його навчання у закладі вищої освіти з аналітичним дослідженням перспектив формування професійної компетентності в майбутніх вчителів уже в процесі безпосереднього входження в професію і при поступовому оволодінні основами педагогічної майстерності. Результати даної науково-дослідної роботи наочно демонструють важливість формування професійної компетентності в майбутніх вчителів на етапі їх навчання у закладі вищої освіти з точки зору розуміння основ професії вчителя і створення в майбутніх педагогів належного рівня мотивації для якісного виконання своїх професійних обов'язків у майбутньому. Багатофакторність професійної компетентності майбутнього вчителя багато в чому визначає різноманітність сучасних напрямів їх підготовки з урахуванням особистісних характеристик педагогів і їх прагнень до оволодіння навичками обраної професії. Результати та висновки даного наукового дослідження мають істотне практичне значення для майбутніх педагогів, які освоюють основи професійної майстерності на стадії навчання в закладі вищої освіти, а також для працівників системи освіти, зацікавлених у підвищенні рівня власних професійних компетентностей.

Ключові слова: *індивідуальна компетентність; педагогічна майстерність; підготовка майбутнього вчителя; предметна компетентність; професійна компетентність; професіоналізм; суспільна компетентність; фахова компетентність.*

Вступ. В умовах сучасної середньої школи вчитель повинен бути різносторонньою особистістю, яка володіє професійними компетентностями досить високого рівня в різних областях діяльності. Професійний рівень сучасного вчителя повинен підвищуватися постійно, причому підтвердженням подібного зростання має виступати не тільки якість проведених ним уроків, а й обсяг виконуваної педагогом навчально-методичної роботи, а також роботи, спрямованої на підвищення рівня його професіоналізму (Brame, 2019). Про рівень педагогічної та

професійної компетентності вчителя свідчать також наявність у нього опублікованих наукових робіт, науково-дослідних публікацій, які відображають різні аспекти його професійної діяльності, а також наочно ілюструють рівень його педагогічної компетентності. Зрозуміло, оволодіння основами майбутньої педагогічної та професійної майстерності сучасного вчителя відбувається ще на стадії його навчання в закладі вищої освіти, причому фактичний рівень отриманих компетентностей безпосередньо залежить як від самого майбутнього педагога, його старань і стараннос-

ті в процесі навчання, так і від рівня викладання в закладі освіти, якості викладу матеріалу і мотивації та компетентності викладачів, які проводили з ним заняття на етапі його підготовки (Harden and Lilley, 2018).

Ключові компетенції, що освоюються майбутніми учителями на етапі їх навчання в закладі освіти, не тільки сприяють підвищенню загального рівня освіченості майбутніх педагогів, а й мають вирішальне значення з точки зору успішності їх професійної діяльності в майбутньому (Dominguez-Ramos, 2019). У процесі напрацювання необхідних у професійній діяльності компетентностей майбутній учитель розвиває впевненість у собі, здатність вирішувати будь-які, навіть найскладніші професійні завдання, що постають перед ним на етапі його професійної, викладацької діяльності. У даному контексті кінцевим завданням майбутнього педагога виступає продуктивна діяльність на благо соціуму в питаннях навчання і виховання молодого покоління.

Формування професійної компетентності на етапі навчання в закладі освіти виступає основним завданням майбутнього вчителя. Від того, наскільки повно і якісно їм буде засвоєна пропонується освітня програма, залежить рівень його педагогічної і вузькопрофесійної підготовки, а також якість його діяльності в системі загальної середньої освіти в цілому. На стадії навчання педагогічній майстерності в закладі освіти поступово відбувається усвідомлення майбутнім учителем важливості вибору їм професії, формуються найважливіші мотиваційні складові до ведення педагогічної діяльності, а також відбувається свідомий вибір майбутнім вчителем напрямку розвитку безпосередньо в педагогічній площині. Роль сучасної системи освіти в даному контексті величезна і зводиться до створення всіх умов максимального сприяння в питаннях формування необхідного рівня професійних компетентностей у майбутніх учителів і розвитку його педагогічної майстерності (Kurtboke, 2021).

Професіоналізм сучасного вчителя полягає в його здатності регулярно і з достатнім рівнем ефективності виконувати свої професійні обов'язки, спрямовані на навчання представників підростаючого покоління та формування у них самих компетентностей, необхідних їм у подальшому для знаходження власного місця в соціумі і самореалізації в ньому. Безумовно, для того, щоб сприяти формуванню в учнів необхідних для реального життя компетентностей, майбутньому вчителю самому необхідно володіти повним набором професійних компетентностей, які потрібні для встановлення контакту з учнями і здатності якісно передавати їм знання в рамках конкретної навчальної дисципліни або декількох (Oosterhoff, 2020).

Метою статті є дослідження особливостей формування професійних компетентностей майбутніх вчителів та визначення основних критеріїв, що впливають на цей процес. При цьому автори враховували як етап навчання студентів у закладі вищої освіти, так і проходження ними педагогічної практики у школах.

Методика дослідження. В основу методології даної науково-дослідної роботи покладено поєднання методів системного аналізу процесу становлення компетентності майбутнього педагога на етапі його навчання в закладі вищої освіти з аналітичним дослідженням перспектив формування професійної компетентності у майбутніх вчителів уже в процесі безпосереднього входження в професію і при поступовому оволодінні основами педагогічної майстерності. Теоретичне дослідження особливостей становлення компетентнісної бази здобувача вищої педагогічної освіти в поєднанні з практичним дослідженням різноманітних аспектів практичного формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя безпосередньо в умовах виконання своїх професійних обов'язків створює повну картину наукового дослідження, необхідну з точки зору якісного розкриття заявленої тематики і констатації основних особливостей формування професійних компетенцій у майбутніх вчителів.

Теоретичною базою даного наукового дослідження виступають численні наукові розробки з питань формування професійної компетентності в майбутніх здобувачів вищої педагогічної освіти безпосередньо на етапі їх підготовки в закладі освіти (С. Brame, 2019; R. Harden, P. Lilley, 2018; A. Dominguez-Ramos et al., 2019; I. Kurtboke, 2021; A. Oosterhoff et al., 2020, й багато інших). Досліджувані в якості базової основи даної наукової роботи розробки в рамках заявленої тематики були обрані в суворій відповідності з нею, що сприяє максимально об'єктивному і якісному її висвітленню. З метою створення максимально повної та якісної картини виконаного наукового дослідження, а також з метою полегшення сприйняття читачами поданої інформації, всі напрацювання іноземних авторів, використані у вигляді цитування та представлені в даному науковому дослідженні, були переведені українською мовою.

Наукове дослідження було виконано в кілька етапів:

1. На першому етапі наукового дослідження було виконано теоретичний аналіз доступних у процесі формування теоретичної бази дослідження матеріалів з метою створення якісної теоретичної основи для проведення системного наукового аналізу процесу становлення компетентності майбутнього педагога на етапі його навчання в закладі вищої освіти, що є початковим етапом в процесі проведення досліджень в рамках даної наукової роботи.

2. На другому етапі наукового дослідження було виконано системний аналіз особливостей становлення професійної компетентності майбутнього вчителя на етапі проходження ним навчання в закладах вищої освіти в поєднанні з аналітичним дослідженням особливостей її формування, напрацьованих вже на етапі безпосереднього входження в професію в рамках роботи в середній школі. Також на даному етапі наукового дослідження було виконано аналітичне порівняння отриманих попередніх результатів з

результатами та висновками інших дослідників, які проводили наукові розробки в рамках обраної тематики наукового дослідження і суміжних з нею.

3. На заключному етапі науково-дослідної роботи були сформовані остаточні висновки, отримані на підставі результатів дослідження, що відображають основні аспекти проблеми формування професійної компетентності майбутніх вчителів. У цілому результати та висновки даної науково-дослідної роботи підводять підсумки всім проведеним дослідженням і можуть служити орієнтиром для майбутніх дослідників питань, винесених в тематику даної наукової роботи.

Результати дослідження. Сучасна система освіти передбачає необхідність формування належного рівня професійної компетентності майбутніх вчителів як викладачів знань, що будуть необхідні учням середньої школи в їх дорослому житті для формування власних компетентностей у різних галузях професійної та суспільної діяльності (Bradley and Green, 2020). Разом з тим професійна компетентність майбутнього вчителя формується як категорія, що припускає відповідальність за якість виховання учнів відповідно до прийнятих в суспільстві стандартів і норм поведінки з метою створення для них всіх необхідних умов для майбутньої інтеграції в соціум. До числа основних особистісних, педагогічних характеристик, які формуються у майбутніх вчителів у процесі навчання в педагогічному закладі освіти і необхідних їм в подальшому для ведення

викладацької діяльності в середній школі, слід віднести такі: любов до дітей і турбота про них; щире бажання знати і розуміти потреби дитини; прагнення допомогти учневі розібратися у виникаючих у нього проблемах без нанесення шкоди його особистості; терпіння; витримка.

Основні професійні компетентності, що були набуті майбутнім вчителем на етапі його навчання, можна охарактеризувати тим, що під час викладання предмету в школі вони допоможуть йому успішно вирішувати найскладніші завдання, які стосуються найрізноманітніших сфер діяльності, що в умовах школи вимагає від педагога високого рівня розвитку інтелектуальних і пізнавальних здібностей. Перехід до інформаційного суспільства диктує необхідність швидко орієнтуватися в постійно мінливому інформаційному потоці, що передбачає досягнення сучасним учителем певного рівня інформаційної компетентності. Здатність швидко обробляти інформацію, що надходить, диктує необхідність розвитку комп'ютерної грамотності в сучасного вчителя як невід'ємної властивості сучасного педагога. Майбутній учитель, який володіє високим рівнем інформаційної грамотності і приймає найактивнішу участь у громадському житті, має в своєму розпорядженні ще одну компетентність – соціальну.

На Рис. 1 представлені основні види професійної компетентності майбутніх вчителів, що формуються на етапі їх підготовки в педагогічному закладі освіти.

Рис. 1. Основні види професійної компетентності майбутніх вчителів

Складено самостійно

Дані види професійної компетентності майбутніх вчителів складають основу їх діяльності і відображають загальний рівень готовності сучасного педагога до якісного виконання своїх професійних обов'язків.

1. Предметна компетентність майбутнього вчителя виражається в рівні його знань в рамках конкретного предмета зі шкільної програми, умінні якісно викладати навчальний матеріал і доносити знання до аудиторії. Також мають велике значення навички педагога в застосуванні на практиці знань в області предмета, який він викладає.

2. Суспільна компетентність майбутнього вчителя виражається в його схильності до ведення суспільної діяльності, умінні налагоджувати якісну комунікацію з учнями і колегами, а також у здатності адекватно сприймати обов'язкове суспільне навантаження і

своєчасно вирішувати питання щодо виконання суспільних доручень.

3. Індивідуальна компетентність майбутнього вчителя виражається в його здатності використовувати прийоми і методи саморегуляції з метою максимального збільшення тривалості професійної діяльності за умови нормалізації власного психологічного стану.

4. Особистісна компетентність майбутнього вчителя полягає в його здатності до саморозвитку, розвиненою схильності до самовираження і здатності активно протистояти процесам професійної деформації особистості, характерним для діяльності педагога в умовах сучасної середньої школи.

Професійна компетентність сучасного вчителя виражається також в його здатності до постійного саморозвитку, прагнення до неухильного підвищення

рівня власного педагогічної та професійної майстерності. Зазначені вище види професійної компетентності можуть вважатися прийнятними для оцінювання рівня професійної компетентності вчителя як на стадії його підготовки в закладі освіти, так і безпосередньо в процесі його професійної діяльності.

Професійна компетентність майбутнього вчителя

тісно пов'язана з його педагогічною компетентністю, як дві складові одного цілого. На Рис. 2 представлені основні види педагогічних компетентностей майбутнього вчителя, що формуються безпосередньо в процесі навчання в педагогічному закладі освіти і мають істотне значення для його активної професійної діяльності.

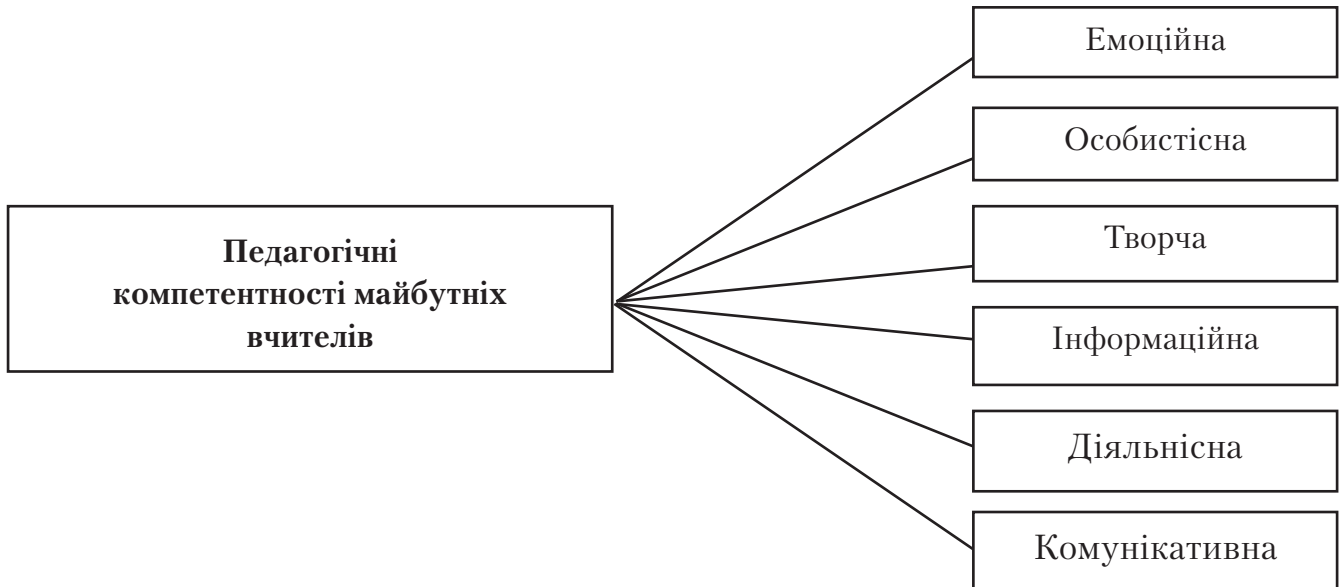

Рис. 2. Основні види педагогічних компетентностей майбутнього вчителя

Складено самостійно

Інформаційна педагогічна компетентність виражається в здатності швидко обробляти значні обсяги інформації з метою знаходження відомостей, необхідних для ведення професійної, педагогічної діяльності. Діяльнісна педагогічна компетентність виражається в умінні правильно вибудовувати педагогічну діяльність в контексті виконання своїх професійних обов'язків у рамках викладання в середній школі. Комунікативна педагогічна компетентність виражається в умінні якісно вибудовувати комунікацію з учнями та їх батьками з метою збереження високого рівня організації навчального процесу і досягнення всіх поставлених під час нього завдань. Емоційна педагогічна компетентність майбутнього вчителя виражається в розвиненій здатності управління власними емоціями під час навчального процесу і підпорядкування їх інтересам вибудовування правильної комунікації з його учасниками. Особистісна педагогічна компетентність майбутнього вчителя виражається в здатності неухильно підвищувати рівень власної педагогічної майстерності відповідно до вимог реалій сучасної системи освіти і останніх, актуальних наукових розробок у цій галузі. Творча (креативна) педагогічна компетентність виражається в здатності майбутнього вчителя творчо підходити до виконання своїх професійних обов'язків з використанням нестандартних форм і методів організації типових навчальних ситуацій.

Таким чином, існує безумовний взаємозв'язок між професійною і педагогічною компетентністю

майбутніх вчителів середньої школи, що обумовлює нагальну потребу їх спільного формування ще на етапі підготовки майбутніх фахівців педагогічної сфери під час навчання в закладі освіти. Даний факт слід враховувати під час розроблення навчальної програми закладу вищої педагогічної освіти, спрямованої безпосередньо на підготовку спеціальних програм, спрямованих на формування в учнів зазначених компетентностей. Професійна компетентність майбутнього педагога і вчителя є багатоаспектним поняттям, що включає в себе безліч різних складових і перебуває в тісному взаємозв'язку як з педагогічною компетентністю в цілому, так і з особистісними характеристиками самого здобувача педагогічної освіти. В умовах сучасної середньої школи на майбутнього випускника закладу вищої освіти покладається велика відповідальність як за якість викладання його профільного предмета, так і за рівень його комунікаційної активності в середовищі колег і учнів, за здатність правильно вибудовувати відносини, що максимально сприяють якісному вирішенню завдань, висунутих вимогами навчального процесу та суспільного життя школи. Від якості формування зазначених компетенцій залежить успішність професійної діяльності майбутніх вчителів та їх здатність до постійного самовдосконалення в рамках обраної педагогічної професії (Harden and Laidlaw, 2020).

На жаль, сучасний стан системи освіти з наявністю численних проблем у ній не завжди сприяє

якісному формуванню належного рівня професійних компетентностей майбутніх вчителів на етапі їх підготовки в закладі освіти. Багато в чому якість цих компетентностей визначається особистісними якостями самого майбутнього педагога, а також його бажанням і прагненням освоювати всі тонкощі обраної професії в педагогічному закладі освіти і в подальшій професійній діяльності в школі (Billings and Halstead, 2019). Саме особистісні якості майбутнього вчителя, його любов до дітей, здатність до саморозвитку, а головне – прагнення до нього виступають надійною основою для якісного формування як професійних, так і педагогічних компетентностей, що визначають його викладацьку культуру і є основою для подальшого вдосконалення професійної та педагогічної майстерності.

Обговорення. Система освіти на нинішньому етапі суспільного розвитку зазнала значних організаційних змін. Саме педагог виступає сьогодні найважливішою фігурою при здійсненні на практиці основних нововведень. Для успішного введення в практику інновацій та якісного здійснення поставлених перед ним завдань сучасний учитель повинен володіти необхідним рівнем професійної компетентності та професіоналізму. Формування професійних компетентностей майбутнього вчителя в рамках сучасної системи освіти передбачає створення фундаментальних принципів універсальної підготовки майбутніх вчителів, виховання в них належного рівня відповідальності за свої слова і вчинки, здатності вести професійну та громадську діяльність в інтересах соціуму в цілому і для навчання і виховання представників підростаючого покоління зокрема. Основу більшості сучасних технологій навчання майбутніх вчителів становить послідовне проектування цілісного дидактичного процесу формування професійних компетентностей, необхідних їм згодом в їх викладацькій діяльності. При цьому педагогічний процес слід сприймати як ретельно і спеціальним чином організовану спрямовану взаємодію викладачів закладу освіти зі слухачами педагогічних спеціальностей, метою якої виступає послідовне вирішення завдань розвитку і освіти студентів (Delany and Molloy, 2018).

Вкрай складно в умовах закладу вищої освіти якісно реалізувати будь-який проєкт, пов'язаний з формуванням педагогічних і професійних компетентностей студентів. Це пояснюється тим, що у середовищі, що досліджується, надзвичайно сильний вплив зовнішніх чинників, які обумовлюють можливість виходу з-під контролю певних процесів і явищ, спроектованих педагогом на стадії підготовки навчальної програми (Konstantinidis, 2020). З цієї причини послідовне перерахування і опис всіх складових елементів, конструкцій і вузлів, які могли б якісно забезпечити практичне застосування педагогічного проєкту, буває вкрай важким, зважаючи на складність передбачення дії даних чинників. Зокрема, відсутність мотивації майбутніх вчителів під час проходження ними навчальних

занять в рамках вивчення запропонованої програми можна істотно змінити за допомогою використання різноманітних форм і методик викладання, спрямованих безпосередньо на стимулювання їх інтересів і задоволення потреб (Margallo et al., 2019). При підготовці навчального процесу вкрай важлива ретельно спланована технологія розвитку професійних компетентностей майбутніх вчителів, без чого неможливо якісне його ведення в принципі.

Педагогічне проектування в сучасних умовах передбачає цілеспрямовану діяльність педагогічного колективу закладу освіти з вибудовування технології розвитку професійних і педагогічних компетентностей майбутніх вчителів. Реалізація принципів, закладених в основі подібної діяльності, в перспективі має гарантувати якісні результати, що виражаються в досягненні здобувачами вищої педагогічної освіти рівня компетентностей, необхідного для повноцінного виконання ними своїх обов'язків в рамках діяльності в середній школі (Erss and Kalmus, 2018). Сучасна педагогічна наука під поняттям конструювання розуміє практичну реалізацію певного педагогічного проєкту, який передбачає послідовний відбір, композицію, розробку різних аспектів навчального матеріалу, що в цілому передбачає створення основи для реалізації підготовленого педагогічного проєкту на практиці, безпосередньо в умовах програми закладу освіти. При цьому є істотні відмінності між поняттями педагогічного проектування і конструювання. Одночасно з проектуванням здійснюється системне дослідження перспектив розвитку об'єкта, крім того, особливості практичної реалізації педагогічних проєктів у рамках викладання в закладі освіти припускають включення студентів в процес, що само по собі виключає хаотичний розвиток проєкту в реаліях сучасної системи педагогічної освіти (Wang et al., 2021).

Засоби формування професійної компетентності майбутніх вчителів можуть суттєво відрізнитися в залежності від різних факторів, таких, як мотивація студентів, умови їх навчання, а також методологічна база закладу освіти в цілому. Формування професійної компетентності майбутніх вчителів у сучасних умовах відбувається поетапно, від стадії усвідомлення майбутніми педагогами значущості обраної спеціальності до безпосереднього входження в професію, за допомогою проходження практики в реальних умовах середньої школи і здійснення викладацької діяльності вже після закінчення педагогічного закладу освіти. На різних етапах навчання майбутніх вчителів використовуються різні засоби формування в них належного рівня педагогічних та професійних компетентностей – від проведення лекційних і теоретичних занять з різних аспектів професійної та педагогічної підготовки до безпосереднього ведення уроків вже в якості вчителя, після отримання диплома про закінчену педагогічну освіту (Sancar et al., 2021). Таким чином, відповідальність за якість формування професійної

компетентності майбутніх вчителів середньої школи лягає як на викладачів закладів освіти, в яких вони навчаються, так і на них самих.

Професійна компетентність вчителів визначається окремими дослідниками як набір варіантів зберігання і практичного застосування знань, навичок, освіченості, що мають істотне практичне значення з точки зору подальшої професійної діяльності в роботі з дітьми в рамках шкільної програми навчання. Компетентність майбутнього вчителя суто в професійному плані визначається рівнем напрацювання в нього вміння вести заняття, викладати програмний матеріал, здійснювати грамотну комунікацію з учнями та їх батьками, а також з колегами по професії (Howard, 2021). Професійна компетентність майбутнього вчителя визначається не тільки умінням своєчасно вирішувати вузькопрофесійні завдання, а й здатністю сприймати, відчувати і оцінювати навколишній світ, що знаходиться за межами обраної професії.

Професійні компетентності вчителів при правильному їх оволодінні дозволяють вирішувати широкий спектр вузькопрофесійних завдань, які знаходяться в самих різних областях знань. Вузьке педагогічне спілкування грає в даному контексті найважливішу роль, оскільки активно сприяє професійному розвитку і вдосконаленню навичок, необхідних для якісного оволодіння професією вчителя. Разом з тим під час спілкування подібного роду в майбутнього вчителя розвивається повний набір ключових компетентностей, необхідних йому згодом у процесі його трудової діяльності: інтелектуальної, педагогічної, соціальної, емоційної та комунікативної (Huang, 2019). Таким чином, відбувається закладка якісного фундаменту для його подальшої самореалізації та розвитку закладеного творчого потенціалу.

Педагогіка, як одна зі сфер діяльності, виражених системою взаємовідносин типу «людина-людина», покликана якісно задовольняти потреби індивідуума в спілкуванні. Завдання сучасного представника професії вчителя полягає в розумінні суті суспільних завдань і потреб і умінні направляти зусилля груп людей на їх досягнення в правильне русло. Досягнення цього вміння вже само по собі є свідченням напрацювання майбутнім вчителем високого рівня професійної та педагогічної компетентності.

Учитель повинен знати всі аспекти діяльності учнів як в рамках вивчення шкільної програми, так і за межами закладу освіти. Напрацювання належного рівня професійної компетентності сучасного вчителя передбачає якісну підготовку відразу в декількох видах підготовки, як професійної, так і педагогічної, а також в загальнолюдському плані. Сучасна система підготовки майбутніх вчителів спрямована на формування в них цілого переліку компетентностей як широкого профілю, так і вузькопрофесійного, який передбачає оволодіння основами знань в рамках конкретної дисципліни зі шкільної програми і навичок викладання її в умовах середньої

школи. У цьому контексті вміння спілкуватися, комунікабельність і повага до співрозмовника вкрай важливі для будь-якого вчителя, незалежно від предмета, який він викладає. Розвиток належного рівня професійної компетентності майбутнього вчителя передбачає напрацювання навичок міжособистісного спілкування до рівня, достатнього майбутньому педагогу для якісного виконання своїх професійних обов'язків.

Сучасні компетентні педагоги повинні брати активну участь у розробленні практичних програм освіти, нести відповідальність за успішність їх реалізації в обсязі, передбаченому вимогами шкільної освітньої програми. Якісно організований педагогами контроль знань учнів, оцінка їх здібностей і рівня самостійної роботи повинні підтримувати на належному рівні процес творчої самореалізації учнів у рамках, визначених вимогами програми шкільного навчання. Саме розвинена професійна компетентність є тією категорією, яка сприяє розвитку вміння вчителя правильно організувати навчальний процес і забезпечити контроль якості знань учнів на належному рівні (Cohen, 2020).

Правильно вибудована ще на стадії навчання в закладі вищої освіти система пріоритетів майбутнього вчителя сприяє якісному формуванню у нього професійної компетентності. Відповідальність за якість навчання школярів і сприяння розвитку в них людських якостей у даному контексті виступають пріоритетними компетенціями, що визначають спрямованість діяльності вчителя в системі шкільної освіти. Для сучасного педагога вкрай важливою компетенцією виступає вміння слухати і чути учня, своєчасно визначати його потреби і проблеми, які його хвилюють, з тим, щоб дати вірний напрямок до їх практичного вирішення. Якість знань, отриманих на етапі підготовки в закладі освіти, має тут першочергове значення, оскільки визначає спрямованість розвитку вузькоспеціальних компетентностей вчителя, а також його здатності до саморозвитку та самовдосконалення в рамках завдань, висунутих вимогами програми шкільного навчання.

Розглядаючи питання формування професійної компетентності майбутніх вчителів, нерідко звертають увагу на конкретні ситуації, в яких вони безпосередньо проявляються. Будь-які компетенції мають практичне значення тільки тоді, коли вони виражені в конкретній ситуації, до цього моменту немає можливості з певністю судити про їх наявність чи відсутність у майбутнього вчителя (Voisin and Dumay, 2020). У системі сучасної освіти нерідко можна зустріти педагогів, які володіють значним набором теоретичних знань у галузі педагогіки і викладання, але не вмють належним чином застосовувати їх у практичній сфері, що дає підстави судити про відсутність у них належного обсягу напрацьованих професійних компетентностей. Щоб уникнути виникнення подібних ситуацій, слід ще на етапі підготовки майбутніх вчителів у закладі освіти робити акцент на контролі якості їх самостійної

роботи безпосередньо при проходженні практики в умовах реальної школи, в тісному контакті з колегами і учнями, що само по собі буде сприяти розвитку в них належного рівня компетентностей як вузькопрофесійних, так і психологічних. Реальна практика в школі дозволяє відточити всі навички, отримані на етапі підготовки до входження в професію, тому останнє слово за самими майбутніми учителями, за їх бажанням і прагненням до оволодіння всіма навичками, необхідними для якісного формування всіх компетентностей, які будуть мати значення на етапі поступового входження в професію сучасного педагога.

Висновки. Виконане наукове дослідження особливостей формування професійних компетентностей майбутніх вчителів привело до наступних висновків.

Професійні компетентності, які необхідні для якісного виконання завдань, що стоять перед сучасним вчителем під час виконання ним своїх обов'язків у рамках ведення викладацької та суспільної діяльності в середній школі, формуються ще при навчанні в педагогічному закладі освіти. Належним чином поставлений навчальний процес у закладі вищої освіти сприяє формуванню компетентностей належного рівня, які в майбутньому визначають ступінь професіоналізму вчителя. Разом з тим компетентність слід вважати своєрідним сплавом готовності майбутнього педагога до діяльності в умовах сучасної школи: як теоретичної, так і практичної. Професійною компетентністю сучасного вчителя можна назвати одночасно його професіоналізм, виражений в умінні якісно подавати навчальну дисципліну, так і педагогічну майстерність, яка проявляється в умінні швидко знаходити спільну мову з учнями та їх батьками.

Учитель є представником творчої професії, він зобов'язаний постійно працювати над розвитком особистості учня, при цьому розуміючи, що кожен з його вихованців по-своєму унікальний і вимагає особливого, індивідуального підходу. Беручи до уваги різноманітність педагогічних ситуацій і їх неповторність, слід зазначити, що формування професійних компетентностей у майбутніх вчителів на етапі навчання в закладі вищої освіти вимагає від них великого бажання і самовіддачі у вивченні тонкощів професії, а також прагнення зрозуміти кожну дитину, її потреби, внутрішній світ, причини успіхів і невдач. Напрацювання належного рівня педагогічних і професійних компетентностей майбутнім вчителем на етапі навчання в закладі вищої освіти передбачає постійну роботу над собою, яка не закінчується з початком реальної викладацької діяльності, з переходом на новий якісний рівень. Тому професійну компетентність сучасного вчителя слід вважати явищем, що поєднує в собі безліч різноманітних факторів, таких, як система знань і навичок, закладання фундаменту яких відбувається на етапі навчання в закладі вищої освіти, а також варіантів їх застосування в реальній практиці, які напружуються виключно при самостійній роботі в школі.

Таким чином, багатофакторність професійної компетентності майбутнього вчителя багато в чому визначає різноманітність сучасних напрямів їх підготовки, з урахуванням особистісних характеристик педагогів і їх прагнень до оволодіння навичками обраної професії.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні дистанційних курсів з метою формування професійних компетентностей майбутніх вчителів під час навчання в закладах вищої освіти.

Список використаної літератури

1. Billings D., Halstead J. Teaching in nursing. Oxford: Elsevier, 2019. 608 p.
2. Bradley S., Green C. The Economics of Education. London: Academic Press, 2020. 602 p.
3. Brame C. Science Teaching Essentials. London: Academic Press, 2019. 212 p.
4. Cohen A. Teaching to discuss controversial public issues in fragile times: Approaches of Israeli civics teacher educators. *Teaching and Teacher Education*. 2020. № 89. Article number 103013. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2019.103013>
5. Delany C., Molloy E. Learning and teaching in clinical contexts. Oxford: Elsevier, 2018. 456 p.
6. Dominguez-Ramos A., Alvarez-Guerra M., Diaz-Sainz G., Ibanez R., Irabien A. Learning-by-doing: The Chem-e-car competition® in the University of Cantabria as case study. *Education for Chemical Engineers*. 2019. № 26. P. 14–23. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ece.2018.11.004>
7. Erss M., Kalmus V. Discourses of teacher autonomy and the role of teachers in Estonian, Finnish and Bavarian teachers' newspapers in 1991–2010. *Teaching and Teacher Education*. 2018. № 76. P. 95–105. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2018.08.003>
8. Harden R., Laidlaw J. Essential skills for a medical teacher. Oxford: Elsevier, 2020. 304 p.
9. Harden R., Lilley P. The eight roles of the medical teacher. Oxford: Elsevier, 2018. 328 p.
10. Howard N.-J. Barriers and drivers in online micro-course professional development: Navigating issues of teacher identity and agency. *Teaching and Teacher Education*. 2021. № 105. Article number 103397. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2021.103397>
11. Huang R., Yang W., Li H. On the road to participatory pedagogy: A mixed-methods study of pedagogical interaction in Chinese kindergartens. *Teaching and Teacher Education*. 2019. № 85. P. 81–91. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2019.06.009>

12. Konstantinidis S., Bamidis P., Zary N. Digital innovations in healthcare education and training. London: Academic Press, 2020. 212 p.
13. Kurtboke I. Importance of microbiology teaching and microbial resource management for sustainable futures. London: Academic Press, 2021. 363 p.
14. Margallo M., Dominguez-Ramos R., Aldaco A. Incorporating life cycle assessment and ecodesign tools for green chemical engineering: A case study of competences and learning outcomes assessment. *Education for Chemical Engineers*. 2019. № 26. P. 89–96. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ece.2018.08.002>
15. Oosterhoff A. M. G., Oenerma-Mostert I. C. E., Minnaert A. Aiming for agency. The effects of teacher education on the development of the expertise of early childhood teachers. *Teaching and Teacher Education*. 2020. № 96. Article number 103176. DOI: [10.1016/j.tate.2020.103176](https://doi.org/10.1016/j.tate.2020.103176)
16. Sancar R., Atal D., Deryakulu D. A new framework for teachers' professional development. *Teaching and Teacher Education*. 2021. № 101. Article number 103305. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2021.103305>
17. Voisin A., Dumay X. How do educational systems regulate the teaching profession and teachers' work? A typological approach to institutional foundations and models of regulation. *Teaching and Teacher Education*. 2020. № 96. Article number 103144. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2020.103144>
18. Wang Y., Gao S., Liu Y., Fu Y. Design and implementation of project-oriented CDIO approach of instrumental analysis experiment course at Northeast Agricultural University. *Education for Chemical Engineers*. 2021. № 34. P. 47–56. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ece.2020.11.004>

References

- Billings, D., Halstead, J. (2019). *Teaching in nursing*. Elsevier.
- Bradley, S., Green, C. (2020). *The economics of education*. Academic Press.
- Brame, C. (2019). *Science teaching essentials*. Academic Press.
- Cohen, A. (2020). Teaching to discuss controversial public issues in fragile times: Approaches of Israeli civics teacher educators. *Teaching and Teacher Education*, 89, 103013. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2019.103013>
- Delany, C., Molloy, E. (2018). *Learning and teaching in clinical contexts*. Elsevier.
- Dominguez-Ramos, A., Alvarez-Guerra, M., Diaz-Sainz, G., Ibanez, R., Irabien, A. (2019). Learning-by-doing: The Chem-e-car Competition® in the University of Cantabria as case study. *Education for Chemical Engineers*, 26, 14–23. <https://doi.org/10.1016/j.ece.2018.11.004>
- Erss, M., Kalmus, V. (2018). Discourses of teacher autonomy and the role of teachers in Estonian, Finnish and Bavarian teachers' newspapers in 1991–2010. *Teaching and Teacher Education*, 76, 95–105. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2018.08.003>
- Harden, R., Laidlaw, J. (2020). *Essential skills for a medical teacher*. Elsevier.
- Harden, R., Lilley, P. (2018). *The eight roles of the medical teacher*. Elsevier.
- Howard, N.-J. (2021). Barriers and drivers in online micro-course professional development: Navigating issues of teacher identity and agency. *Teaching and Teacher Education*, 105, 103397. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2021.103397>
- Huang, R., Yang, W., Li, H. (2019). On the road to participatory pedagogy: A mixed-methods study of pedagogical interaction in Chinese kindergartens. *Teaching and Teacher Education*, 85, 81–91. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2019.06.009>
- Konstantinidis, S., Bamidis, P., Zary, N. (2020). *Digital innovations in healthcare education and training*. Academic Press.
- Kurtboke, I. (2021). *Importance of microbiology teaching and microbial resource management for sustainable futures*. Academic Press.
- Margallo, M., Dominguez-Ramos, R., Aldaco, A. (2019). Incorporating life cycle assessment and ecodesign tools for green chemical engineering: A case study of competences and learning outcomes assessment. *Education for Chemical Engineers*, 26, 89–96. <https://doi.org/10.1016/j.ece.2018.08.002>
- Oosterhoff, A. M. G., Oenerma-Mostert, I. C. E., Minnaert, A. (2020). Aiming for agency. The effects of teacher education on the development of the expertise of early childhood teachers. *Teaching and Teacher Education*, 96, 103176. [10.1016/j.tate.2020.103176](https://doi.org/10.1016/j.tate.2020.103176)
- Sancar, R., Atal, D., Deryakulu, D. (2021). A new framework for teachers' professional development. *Teaching and Teacher Education*, 101, 103305. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2021.103305>
- Voisin, A., Dumay, X. (2020). How do educational systems regulate the teaching profession and teachers' work? A typological approach to institutional foundations and models of regulation. *Teaching and Teacher Education*, 96, 103144. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2020.103144>
- Wang, Y., Gao, S., Liu, Y., Fu, Y. (2021). Design and implementation of project-oriented CDIO approach of instrumental analysis experiment course at Northeast Agricultural University. *Education for Chemical Engineers*, 34, 47–56. <https://doi.org/10.1016/j.ece.2020.11.004>

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Выдолоб Наталья, кандидат психологических наук, доцент кафедры психологии,
Университет Григория Сковороды в Переяславе,
ул. Сухомлинского, 30, 08401 Переяслав, Украина,
vydolob7470-1@murdoch.in

Грейлих Ольга, кандидат психологических наук, доцент кафедры психологии,
Университет Григория Сковороды в Переяславе,
ул. Сухомлинского, 30, 08401 Переяслав, Украина,
hreilikh@toronto-uni.com

Актуальность заявленной тематики научного исследования определяется насущной важностью вопросов формирования профессиональных компетенций у будущих учителей в процессе их обучения в высшем учебном заведении как фактор, определяющий успешность их дальнейшей профессиональной деятельности. Целью статьи является исследование особенностей формирования профессиональных компетенций будущих учителей и определение основных критериев, влияющих на этот процесс. При этом авторы учитывали, как этап обучения студентов в вузе, так и прохождение ими педагогической практики в школах. Ведущим методологическим подходом в данной научно-исследовательской работе является сочетание методов системного анализа процесса становления компетентности будущего педагога на этапе его обучения в высшем учебном заведении с аналитическим исследованием перспектив формирования профессиональной компетентности у будущих учителей уже в процессе непосредственного вхождения в профессию и при постепенном овладении основами педагогического мастерства. Результаты данной научно-исследовательской работы наглядно демонстрируют важность формирования профессиональной компетентности у будущих учителей на этапе их обучения в высшем учебном заведении с точки зрения понимания основ профессии учителя и создания у будущих педагогов надлежащего уровня мотивации для качественного выполнения своих профессиональных обязанностей в будущем. Результаты и выводы данного научного исследования имеют существенное практическое значение для будущих педагогов, осваивающих основы профессионального мастерства на стадии обучения в высшем учебном заведении, а также для работников системы образования, заинтересованных в повышении уровня собственных профессиональных компетенций.

Ключевые слова: *индивидуальная компетентность; общественная компетентность; педагогическое мастерство; подготовка будущего учителя; предметная компетентность; профессиональная компетентность; профессионализм.*

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS

Vydolob Natalia, PhD in Psychology,
Associate Professor at the Department of Psychology,
Hryhorii Skovoroda University in Pereyaslav,
30 Sukhomlynskyi Str., 08401 Pereyaslav, Ukraine, vydolob7470-1@murdoch.in

Hreilikh Olga, PhD in Psychology,
Associate Professor at the Department of Psychology
Hryhorii Skovoroda University in Pereyaslav,
30 Sukhomlynskyi Str., 08401 Pereyaslav, Ukraine, hreilikh@toronto-uni.com

The relevance of the stated research topic is determined by the urgent importance of the formation of professional competencies of future teachers in the process of their education in higher pedagogical education, as a factor that determines the success of their further professional activities. The aim of the article is to study the peculiarities of the formation of professional competencies of future teachers and to determine the main criteria that influence this process. At the same time, the authors took into account both the stage of students' education in universities and their pedagogical practice in schools. The leading methodological approach in this research work is a combination of methods of systematic analysis of the process of formation of competence of the future teacher at the stage of his education in higher education, with analytical study of prospects for professional competence of future teachers in the process of direct entry into the profession and gradual mastery, pedagogical skills. The results of this research clearly demonstrate the importance of forming professional competence in future teachers at the stage of their education in higher education, in terms of understanding the basics of the teaching profession and creating future teachers the right level of motivation to perform their professional duties in the future. The results and conclusions of this research are of great practical importance for future teachers who learn the basics of professional skills at the stage of higher education, as well as for employees of the education system interested in improving their own professional competencies.

Keywords: *individual competence; pedagogical skill; professional competence; professionalism; social competence; subject competence; training of a future teacher.*